

Cigányok/romák

A kezdetektől a 20. század közepéig

A nyelvészeti kutatások szerint a cigányok/romák¹ az indoeurópai népek családjába tartoznak, őseik a szibériai sztyeppéken élő, állattenyésztő árja törzsek között voltak.² A Kr. e. II. évezredben megindult népvándorlási hullám során ezek az indoárja törzsek az indiai szubkontinensre vonultak, és magukba olvasztották az itt élő és fejlett kultúrával rendelkező népeket. Kialakult a szanszkrit nyelv, amelyből Kr. e. 4. században kivált a hindi mellett a cigányok ősi nyelve is, a romani sid.³ A lassan megszerveződő roma etnikum fokozatosan Északnyugat-Indiába (a mai Pandzsáb területére) húzódott, és a több évszázados fejlődés során kialakult a törzsi-nemzetségi szervezet és az a szokásrendszer, amely több évezredre hatást gyakorolt a romák életére. A Kr. u. 6.–10. században a népvándorlások és az ezzel járó állandó háborúskodások kimozdították helyéről a több évszázada letelepedett ősróma népeiséget. Először Perzsiába, majd Örményországba és Bizáncba jutottak el vándorlásuk során. Egyes feltételezések szerint ebből az időszakból származik az első néhány, cigányokra vonatkozó írott forrás is. Így Firdauszi *Királyok könyve* című perzsa nemzeti eposzában említi azt a legendát, hogy Bahram Gó perzsa király tízezer lurit kér – akiket azonosítanak a cigányok őseivel –, akik értenek a lanthoz, Sangul indiai királytól. A nyelvészek erre az időszakra teszik az ősi cigány etnikum és a nyelv szétválását, három részre szakadását is: az örmény lomavren, az ázsiai domari, és a későbbi európai romani. Bizánc jelentős fordulatot hozott a romák életében: erre az időszakra teszik megismerkedésüket a kereszténységgel. Feltételezések szerint népnevük egy görög eretnek szektát jelentő atszinganosz szóból került át a latin nyelvbe cingarusként, a német nyelvbe pedig Zigeunerként, a magyarba később cigányként. A Bizáncon átvonuló zarándokoktól pedig jelentős ismereteket szerezhettek az európai viszonyokról. Továbbvándorlásuk Európába valószínűleg ezeknek az ismereteknek is volt köszönhető, valamint a feltartóztathatatlanul közeledő török támadásoknak, amelyeknek a Bizánci Birodalom is áldozatul esett. Az évszázadokon keresztül tartó vándorlások során feltehetően sikerült megőrizniük a kézművességhez és a szolgáltatóiparhoz kapcsolódó eredeti megélhetési módjukat, amelyet valószínűleg még Indiából hoztak magukkal. A vándorló életforma megőrzése azonban azzal a kompromisszummal járt, hogy erősen kellett alkalmazkodniuk azokhoz a népekhez, akik igényt tartottak szolgáltatásaikra. Ezáltal a nyelv és az identitás változása is elkerülhetetlen volt: etnikai tudatukat külső és belső tényezők is állandóan újraformálták, így elszakadtak ugyan indiai eredetüktől, de megőrizték különállásukat az őket körülvevő népektől vezető réteg, írott nyelv nélkül is.

Magyarországon valószínűleg a 14–15. században jelentek meg a hódító törökök elől, a Balkánról menekülve. Itt azonban nem álltak meg, hanem továbbvándoroltak a nyugat-európai országokba, és mivel ott Kis-Egyiptomból származó zarándoknak hitték őket, menleveleket és támogatást szereztek a korszak uralkodóitól.⁴ Ekkor alakult ki az egyiptomi

¹ A továbbiakban a két elnevezést szinonimaként használom. Értelmezésére a későbbiekben még visszatérek.

² A cigányok kezdeti történetére vonatkozó ismeretek meglehetősen hiányosak. Ebben a munkámban egy közismert és elfogadott összefoglalást használtam fel. Vö.: Sir Angus Fraser: *A cigányok*. Budapest: Osiris Kiadó, 1996.

³ A nyelvészet által megfogalmazott elméleteket lásd részletesebben: uo. 54

⁴ Ezek között rengeteg hamisítvány volt, miként arra több szerző is felhívja a figyelmet. Vö.: Kemény István: *A cigányok magyarországi története*. Kézirat.

eredet, a „fáraó népe” mítosza, és ezt a hagyományt őrzi mai napig is angol nyelvterületen a „Gipsy” elnevezés. Nyugat-Európának azonban nem volt szüksége tartósan erre az új, számukra idegen kultúrával és szokásokkal rendelkező népre: sorra jelentek meg minden országban a kiutasító határozatok, bár ezeket következetesen soha nem hajtották végre. Angliában halállal fenyegették őket, XIII. és XIV. Lajos francia királyok irtó hadjáratot kezdtek ellenük, és a pápa is kiutasította őket az egyházi állam területéről. Ez köszönhető volt a már megszilárdult társadalmi viszonyoknak, a központi monarchiák adóztató rendszerének, hiszen a céheknek és a formálódó manufaktúráknak erős konkurenciát jelentett a hagyományos kézműiparral rendelkező, termékeiket a kereskedelmi útvonalakon vándorolva értékesítő népesség. Szabad földterületek sincsenek már, tehát új jobbágyságra nem lévén szükség, a civilizált Nyugat-Európa megjelenésük után néhány évtizeddel radikális módon megszabadult a cigányok jelentős részétől, de legalábbis akadályozta az újabb betelepülési szándékozókat.

A többségében a Kárpát-medencébe visszaszorult nép a törökök ellen vívott hosszú háborúk zűrzavaros évszázadaiban azonban megtalálta helyét a magyar társadalomban.⁵ Az állandó hadi készülődés, a kézművesek hiánya rengeteg munkaalkalmat jelentett, és ez összekapcsolódott az autonómia megőrzésének korlátozott lehetőségével. Az erre az időszakra vonatkozó igen kevés adat ellenére – egyes kutatók megítélése szerint – úgy tűnik, hogy az erődítési, építkezési munkák, a fémművesség, a fegyvergyártás és -karbantartás, a lókereskedés, postaszolgálat, kémkedés a magyar hadvezetés megbízásából az ország számára hosszú időn keresztül nélkülözhetetlen foglalkozások voltak. Így Zsigmond és Mátyás királytól kezdődően egészen a Rákóczi-szabadságharcig privilégiumokat kaptak egyes cigány csoportok, sok ember számára még a társadalmi felemelkedés útja is megnyílt. 1557-ben Perényi nádor a nagyidai vár védelmével egy 1000 fős cigány csoportot bízott meg a feljegyzések szerint. Ebben az időben már rendszeres adózók voltak, akik szabadon gyakorolhatták iparukat, igazgatásukra öt vajdát jelöltek ki, akik az adó beszedésétől az igazságszolgáltatásig minden feladatot elláttak.⁶ Sok nemes igyekezett szolgáltatásaik állandó biztosítása érdekében letelepíteni a „kumpániákat”, és nagyon sok családi közösség a biztosabb megélhetés érdekében feladta vándorló életmódját. *„Kellett tehát a cigányok munkája. Háborús célokra is, békés célokra is. Mivel szükség volt a munkájukra, szükség volt magukra a cigányokra is. Nemcsak a munkájukra tartottak igényt a városok és a vajdák, hanem adójukra is.”*⁷

A törökök kiűzése után azonban többségében feleslegessé váltak a hadigazdálkodáshoz kapcsolódó, addig hasznosnak tartott tevékenységek, és megindult az a folyamat, amikor már csak a legalantasabb munkákat kezdték rábízni a cigányokra. Ezzel kezdetét vette elszigetelődésük. Néhány évtizeddel a törökellenes harcok után, a szabad, önálló és jó szakember „cigányképet” fokozatosan felváltotta egy negatív megközelítés,

⁵ A magyarországi letelepedés utáni néhány évszázadról a kutatók ismerete meglehetősen hiányos, a források csekély száma miatt gyakran ellentmondásos. Munkánkban Kemény István megközelítését használtam, amely összegzi a korszakkal foglalkozó történések véleményét. Vö.: Kemény István: *A cigányok magyarországi története*. Kézirat.

⁶ A brassói, szebeni, kolozsvári és a többi városi adókönyvben azért szerepeltek a cigányok, mert adóztak. Az adókönyvekből azt is megtudhatjuk, hogy mennyit adóztak. De rendelkeztek erről az erdélyi országgyűlések is. Az 1558. szeptember 29. és október 4. között üléselő országgyűlés például így döntött: *„A cigányok taxája fejenként 1 forint. Vajdáik által szokatlan terhekkal ne zsaroltassanak.”* Az 1560. március 10. és 15. között üléselő enyedi országgyűlés határozata: *„A cigányok adózása szabályoztatott: minden sátorral bíró cigány kétszer évenként Szent György és Szent Mihály napkor 50-50 dénárt fi zet.”* Vö.: Kemény István: i. m. 5–6. p.

⁷ Uo. 6. p.

amely szerint már csak mint tudatlan, kóbor, henye népként említették őket, akik lopásból és rablásból élnek.⁸ A 18. század közepén Mária Terézia és II. József felvilágosult abszolutizmusa tett kísérletet a kérdés megoldására. Alapelvük szerint minden ember egyenlő, tehát úgy kell megoldani a problémát, hogy a többségi társadalom tagjaihoz hasonlóan engedelmes alattvalókká kell átnevelni ennek a népnek a tagjait is. Ennek első lépéseként Mária Terézia rendeletben megtiltotta a cigány népnév használatát, helyette az „új-parasztot”, „új-magyart” tette kötelezővé. Később korlátokat állított a cigányok házasságkötése elé, majd elrendelte a gyerekek elvételét a cigány szülőktől, hogy őket azután „polgári vagy paraszti” családban neveljék fel. Eltiltotta őket a lókereskedelemtől, de megszüntetésre ítélte a vajdák intézményét is, mindenkit a falusi bírák joghatósága alá rendelt. Végül 1783-ban II. József a cigány nyelv használatát is megtiltotta. Ezek az intézkedések az emberekről történő gondoskodás felvilágosodás kori, abszolutista gondolatából fakadtak. Visszatekintve alapvetően elhibázottnak, antihumánusnak, és a magyar történelem során az első jelentősebb diszkriminatív intézkedéseknek is tekinthetők ezek az abszolutista megoldások. A mai gondolkodás alapján nehezen lehet megindokolni azoknak az intézkedéseknek a szükségességét, amelyek a cigányok következetesen hátrányos megkülönböztetését írták elő, hiszen a 18. századi Magyarországon a népességmozgás, az etnikai-nyelvi sokszínűség megszokott és elfogadott dolog volt.

Az ellenállás és az intézkedések korántsem következetes végrehajtása ellenére az erőszakos asszimiláció sikeresnek bizonyult. A 19. századra a több száz éve betelepült, szokásait és kultúráját régóta megőrző cigányság döntő többsége feladta és elfelejtette anyanyelvét, betagozódtak a magyar társadalomba. Eddigi megélhetési formáik leginkább a fémművesség különböző szakmáihoz és a vásári szórakoztatáshoz, a zenéléshez kapcsolódtak. A rendeletek hatására a még mindig megélhetést biztosító kovács, szegkovács szakmát kezdték többen művelni, ami a 19. század végén családtagjaikkal együtt még 60 ezer romának biztosított jövedelmet.⁹ Még inkább felemelkedési lehetőséget biztosított a magyar nemzeti öntudatra ébredéssel együtt megjelenő és hosszú időre uralkodóvá váló zenei műfaj, a verbunkos virágkora. Míg a 18. század végén alig 1600 cigány zenészt említenek az összeírások, száz év múlva már 17 ezer zenész cigányt regisztráltak Magyarországon. A falusi zenészekről a külföldön is jól ismert bandákig széles társadalmi skálán elhelyezkedő, a cigányság minden idők legsikeresebb és leginkább megbecsült tagjai írták be nevüket a magyar történelembe. Kialakult a cigányság „arisztokráciája”, akik társadalmi rangjukat, anyagi jólétüket, ha csökkenő mértékben is, de egészen a 20. század második feléig meg tudták őrizni.¹⁰

A cigánykérdés újbóli jelentkezése a 19. század második felére tehető, különösen a romániai cigány rabszolga-felszabadítás után meginduló bevándorlás új hullámától kezdődően. A hagyományait és nyelvét megőrző, és többségük által még vándorló életmódot folytató cigányok megjelenése nagy riadalmat keltett az országban, de – a különböző vélemények szerint – ellenérzésekkel fogadták őket a már letelepült és a többségi társadalom kultúráját átvett, asszimilálódott cigányok is.¹¹ Félve attól, hogy lerombolják megjelenésükkel a régóta itt élő cigányok által kiharcolt viszonylagos elfogadottságot,

⁸ A „cigánykép” változásáról lásd: Szuhay Péter: *A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája*. Budapest: Panoráma, 1999.

⁹ Olyan kiemelt szakmának számított, hogy még az 1950-es években is léteztek cigány szegkovács szövetkezetek.

¹⁰ Vö.: Sárosi Bálint: *Cigányzene...* Budapest: Gondolat, 1971.

¹¹ Ez a mechanizmus a mai napig megmaradt helyi szinten. Mint majd a kutatásból is látható lesz, a „mi cigányainkkal” általában nincs bajunk, a probléma a frissen betelepülő, „újakkal” van.

igyekeztek elhatárolódni az újonnan jöttektől. A többségi társadalom jelentős részében ezen törekvések ellenére is kezdett eluralkodni a cigányellenesség, és ezt a formálódó gyűlöletet kivetítették a már asszimilálódott –integrálódottakra is, mivel sötétebb bőrük miatt továbbra is jól felismerhetőek voltak. A betelepülési hullám hatására – a kutatások szerint 1840 és 1893 között a Magyarországon élő cigányok létszáma megduplázódott – a 19. század végén az ország cigány lakosságának összeírását rendelték el. Az 1893. évi összeírás, a magyarországi cigányok történetének egyik legfontosabb dokumentuma szerint 1893. január 31-én kereken 280 ezer cigány élt az országban. Az összeírt cigányok száma 274 940 volt, de kimaradt az összeírásból Budapest, ahol a cigányok száma valószínűleg félezer körül lehetett.¹²

A 20. század elejére kialakult a magyarországi cigányság hármastagozódása. A középkorban érkező és nyelvüket – kultúrájukat elvesztő legnagyobb csoportot nevezik „romungrónak”, magyar embernek, akik nagyrészt maguk is megkülönböztetik magukat a cigányság többi részétől. A másik csoport döntő többsége a 19. század második felében érkezett, beszélnek cigány anyanyelvüket, és érkezésük iránya miatt „oláh cigányoknak” nevezik őket. Létezik még egy kis létszámú harmadik csoport is: ők főleg a Dunántúl déli részén letelepedett „beások”, akik a román nyelv archaikus változatát beszélik.

A magyarországi cigányság az elmúlt fél évszázadban

A II. világháború előtt

A dualizmus idején megkezdődött ugyan a hagyományos cigány mesterségek háttérbe szorulása, lassú elhalása, de az akkori idők gyors gazdasági növekedése és liberalizmusa miatt a mesterségüket vesztő cigányok sikeresen tudtak más megélhetést találni. A két világháború között azonban a régi foglalkozások eltűnése rohamossá vált, a válságokkal tarkított technikai-társadalmi fejlődéssel egyre kevésbé tudtak lépést tartani a cigányok. Súlyosbította a helyzetet az erős cigány bevándorlás a Trianon utáni környező országokból, így a jóval kevesebb munkalehetőségen egyre több romának kellett osztoznia. Az 1944-es német megszállás előtt a mintegy 200 ezer főre becsült cigányság már döntő többségében letelepedett életmódot folytatott, a megrendszabályozásukra hozott rendeletek (rendészeti, járványügyi) is főleg csak a kóbor, vándor életmódot folytatókra irányultak. Anyagi- szociális-kulturális leszakadásuk a többségi társadalomtól rohamos ütemben gyorsult. *„Felszabadulásunk előestéjén a magyarországi cigányság relatív helyzetét tekintve történetének mélypontján állott.”¹³*

Ezt a helyzetet súlyosbította a náci megszállás utáni egyre határozottabb fellépés ellenük. A megelőző évtizedek liberalizmusát fokozott cigányellenesség váltotta fel a közigazgatásban, a csendőrségen. „Átnevelés”, „civilizálás”, vagy valamiféle kényszermunkatábor vetődött fel ötletként a cigánykérdés „kezelése” érdekében, ezután megkezdődött munkaszolgálatos századok összeállítása, majd 1944. március 19. után a *„cigánykérdés megoldása”* népiértésbe torkollott. A nácik és a magyar nyilasok célja eredetileg a vándorcigányok deportálása volt, de ilyen életmódot folytatókat egyáltalán nem, vagy alig találtak, így a végrehajtás során egész települések teljes letelepedett cigány lakosságát hurcolták el a megsemmisítő táborokba. Arra azonban a történettudomány még

¹² Kemény István: (szerk.): *A magyarországi romák*. Budapest: Press Publica, 2000a. 11. p.

¹³ Kemény István – Rupp Kálmán – Csalog Zsolt – Havas Gábor: *Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó 1971-ben végzett kutatásról*. Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézet, 1976. 50. p.

nem adott megbízható és határozott választ, hogy hányan estek áldozatául ennek a népiirtásnak. A legmegbízhatóbbnak tartott kutatás¹⁴ 5000-re teszi a számukat, de a Nácizmus Üldözötteinek Bizottsága erősen vitatott becslése több mint 30 000 áldozatról szól.

1945-től a rendszerváltozásig

A háború vége a cigányok számára mindenekelőtt az életben maradást, a megsemmisítéstől való megmenekülést jelentette. Az 1947–48-ig tartó népi demokratikus időszak nagymértékben megváltoztatta a cigányságnak az egész társadalommal való viszonyát. Az 1944 előtti tekintélyelvű rendszer nem ismerte el egyenjogúnak a cigányokat, a demokrácia az egyenjogúság elvét hirdette meg. Az újonnan létrejött – és a csendőrség szerepét vidéken felváltó – rendőrség ugyan a politikai harc eszközévé vált, de a faji vagy etnikai megkülönböztetés tiltott volt számára, személyi állománya miatt pedig társadalmi téren alapvetően szegénypárti volt. Gazdasági téren viszont rontotta a cigányság helyzetét a nagybirtokok felosztása, mivel ez munkaalkalmak elvesztését jelentette számukra. Kimaradtak a földreformból, noha azelőtt megélhetésük jelentős részben a mezőgazdaságban végzett munkából származott. A demokratizálódás hatott az iskolázódásra is. Az iskolába nem járó cigány gyerekek aránya 50 százalék volt a II. világháború előtt, ez 1945 után gyorsan csökkent, 1957 után iskolaköteles korba lépők között ez az arány már csak 10 százalék volt.

Politikai téren azonban a háború után sokáig nem történt előrelépés, sőt még a kérdést sem fogalmazták meg a cigányság helyzetét illetően. Az első és sokáig az utolsó elméleti fejtegetés a cigánysággal kapcsolatban 1946-ban jelent meg, a kommunista párt elméleti folyóiratában.¹⁵ Néhány szerző¹⁶ csak magánvéleménynek tartja Kálmán András írását, azonban hosszú idő után ő volt az, aki először átfogó módon közelítette meg a kérdést. „A gazdasági talpraállítást ki kell, hogy egészítse a cigányság nemzeti jogainak megadása.”¹⁷ Megfogalmazásában a „cigányprobléma” nem a cigány fajúak vagy cigány anyanyelvűek problémáját jelenti, hiszen a cigányság döntő többségét asszimilálódott, városban lakó munkások, kisiparosok, kereskedők képezik. A fő probléma azokkal a falun lakó, vagy „vándorcigányokkal” van, akik nem rendelkeznek rendszeres munkával, keresettel. Véleménye szerint nemzeti kérdésről van szó, hiszen a cigányság is nemzetiség, csak még nem kapta meg azokat a jogokat, amely ebben az esetben járna. Jól ismerte fel azt a kérdést, hogy a cigányság gazdasági helyzete az adott időben a mélyponton volt, valamint azt is, hogy a kitaszítottságot a kulturális, iskolázottságbeli lemaradás csak tovább fokozza. Kétségtelen tény az is, hogy a cigányság teljes egészében kimaradt a földosztásból is, pedig 1945 után a törvény előtti egyenlőség eszméjét meghirdető új demokráciában sokak számára jelentett ez egy ideig határozott jövőképet. Sokáig nem szerveződött olyan mozgalom, nem termelődött ki olyan cigány származású értelmiségi réteg, amely felkészülten tudott volna hatást gyakorolni a cigányság életének a rendezésére, problémáik megoldására.

Bár tudjuk, hogy az előbbi helyzetelemzés nem volt hivatalos álláspont, mégis ennek hatását érezzük az 1957-től, ha rövid időre is, de megszerveződő Magyarországi Cigányok

¹⁴ Karsai László: *A cigánykérdés Magyarországon 1919–1945*. Budapest: Cserépfalvi kiadása, é. n.

¹⁵ Kálmán András: A magyar cigányok problémája. *Társadalmi Szemle* (1946/8–9.).

¹⁶ Sággy Erna: Cigánypolitika Magyarországon 1945–1961. *Regio* (1999/1.).

¹⁷ Kálmán András: I. m.

Kulturális Szövetsége alapelveiben. Ez azonban csak rövid átmenetet jelentett a híres-hírhedt párthatározat megjelenése előtt .

Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1961-es határozata a cigánykérdést nem nemzetiségi, hanem szociális ügyként határozta meg. „A cigány lakosság felé irányuló politikában abból az elvből kell kiindulni, hogy bizonyos néprajzi sajátossága ellenére sem alkot nemzetiségi csoportot. Problémáik megoldásánál sajátos társadalmi helyzetüket kell figyelembe venni és biztosítani kell számukra a teljes állampolgári jogok és kötelességek érvényesülését, és ezek gyakorlásához szükséges politikai, gazdasági és kulturális feltételek megteremtését. ... Sokan nemzetiségi kérdésként fogják fel, és javasolják a »cigány nyelv« fejlesztését, cigány nyelvű iskolák, kollégiumok, cigány termelőszövetkezetek stb. létesítését. Ezek a nézetek nem csak tévesek, de károsak is, mivel konzerválják a cigányok különállását és lassítják a társadalomba való beilleszkedésüket.”¹⁸ Tehát egyértelműen egy szociális válságkezelés köntösébe bújtatott asszimilációs törekvésről volt szó. Egyetlen pozitívumaként a dokumentumnak, a határozatban leírják, hogy 2100 cigánytelep létezik az ország területén, amelyeken embertelen körülmények között lehet csak élni.

Hosszú idő után és még sokáig a legmegbízhatóbb adatokat jelentve, huszonhat évvel a II. világháborút követően, 1971-ben országos kutatás készült a cigányokról, Kemény István vezetésével.¹⁹ A kutatás szerint akkor 320 ezer fő volt a cigányok száma. Ebből 23 százalék élt a keleti régióban (Szabolcs-Szatmár, Békés és Hajdú-Bihar megyében), 20 százalék az északi régióban (Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Heves megye), 21 százalék a Dunántúlon, 19 százalék a budapesti régióban (Pest, Fejér és Komárom megye), valamint 16 százalék az alföldi régióban (Csongrád, Bács-Kiskun és Szolnok megye). Településtípusok szerint 7,7 százalék élt Budapesten, 14 százalék a vidéki városokban, és 78 százalék a községekben.

Magyar anyanyelvű volt ebben az időben 71 százalék, cigány anyanyelvű 21 százalék, és román anyanyelvű nem egészen 8 százalék. A cigány lakások kétharmada volt cigánytelepen. A cigányok több mint kétharmada vályog-, vertföld vagy sárfalú kunyhóban lakott. A lakások 44 százalékában nem volt villany. Vívezeték a lakások 8 százalékában volt, az épület telkén kút volt a lakások 16 százalékánál, 100 méternél közelebb lévő kút a lakások 37,5 százalékánál, és 100 méteren túl lévő kút a lakások 39 százalékánál volt található. WC volt a lakáson belül a lakások 3 százalékánál, a lakáson kívül a lakások 4 százalékánál, árnyékszék a lakások 61 százalékánál, és árnyékszék sem volt a lakások 32 százalékánál.

A 14 éven felüli cigányok 39 százaléka analfabéta volt. A 20–24 éves korú cigány fiatalok 26 százaléka végezte el az általános iskolát, a többiek nyolc osztálynál kevesebbet végeztek, és több mint 10 százalékuk egyáltalán nem járt iskolába. Az országos kutatás regisztrálta azt is, hogy az ötvenes–hatvanas évek iparosításának hatására, 1971-re foglalkoztatottá vált a munkaképes korú férfiak 85 százaléka, valamint azt is, hogy a cigány családfők 11 százaléka volt szakmunkás, 10 százaléka betanított munkás, 44 százalék a segédmunkás, 13 százaléka mezőgazdasági fizikai dolgozó, 3 százaléka napszámos, 6 százalékuk pedig önálló, segítő családtag, vagy alkalmi munkából tartott a fenn magát. A munkaképes korú nők foglalkoztatottsága 1971-ben 30 százalékos volt, de a nyolcvanas évek elejére 50 százalékosra emelkedett.

¹⁸ A cigányság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról Az MSZMP KB Politikai Bizottságának határozata 1961. június 20. In Mezey Barna (szerk.): *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422–1985*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1986. 240. p.

¹⁹ Kemény István – Rupp Kálmán – Csalog Zsolt – Havas Gábor: *Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó 1971-ben végzett kutatásról*. 72. p.

1965-ben indították el a cigánytelepek felszámolására irányuló programot. Ennek keretében az állandó keresettel rendelkező cigányok kedvezményes kamatú kölcsönt vehettek fel úgynevezett „CS” (csökkentett értékű vagy komfortfokozatú) új házak építtetésére, vagy megüresedő régi parasztházak megvásárlására. A „CS” házak többnyire telepszerűen, egymás mellé épültek, régi parasztházak vásárlására pedig leginkább a sorvadó kistelepüléseken volt lehetőség, vagyis a települési elkülönülés új formái jöttek létre. Ennek ellenére a cigányok települési és lakásviszonyai igen nagymértékben javultak.

A kérdés szempontjából az egyik következő, jelentősebbnek tartott, 1984-es pártdokumentum szerint²⁰ a 360 ezresre becsült lélekszám teljes egészében letelepedettnek tekinthető, a területi elhelyezkedésük is állandósult. Döntő többségük a fővárosban és környékén, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár megyében él, leginkább falvakban. A munkalehetőségeket azonban az iparral rendelkező nagyvárosokban találják meg, ezért nagy részük ingázik, vagy munkásszálláson lakik. A foglalkoztatottság tovább emelkedett, már a cigány nőknél is 53 százalék állandó munkaviszonnyal rendelkezik. Az aktív keresők fele azonban segédmunkás, a szakmunkások aránya elenyésző a többségi társadalomhoz viszonyítva. Gyorsult a telepek megszüntetése is, de az új, „CS” lakások építésével szeparált, csak cigányok által lakott településrészek jöttek létre.

A dokumentum szerint a cigány gyerekeknek mintegy 60 százaléka már jár óvodába, fele elvégzi az általános iskolát, és egyre többen tanulnak szakmát, járnak középiskolába.²¹ Formálódik a cigány értelmiség első generációja is, ők főleg művészeti, népművelési területen érnek el sikereket. Azonban egyre inkább elfogadott dolog az elkülönített és a gyógypedagógiai oktatás, de nem látják az összefüggést a többségi társadalomhoz képest még mindig alacsony iskolázottság és a sajátos oktatási formák között.²² A nyílt és rejtett előítéletek azonban továbbra sem csökkennek, legfeljebb csak a „puha diktatúra” nyomja a felszín alá. A rossz életkörülményekért és a nehéz felzárkózás miatt a társadalom egyedül csak a cigányságot okolja, a tömegtájékoztatási eszközök pedig tovább erősítik a munkakerülő-bűnöző sztereotípiákat.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a '80-as évek végére a cigányság helyzete az előző évtizedekhez képest megváltozott. Sok ember számára megnyílt a felemelkedés lehetősége, és akinek ez sikerült, környezete már nem is tekintette „igazi” cigánynak. Ezek az eredmények azonban nagyon ingatag talajon álltak. Az oktatás színvonaltalansága, a munkaerő képzetlensége időzített bombaként robbant az előre nem látott rendszerváltozás után. A romok pedig maguk alá temették a cigányság jelentős részét az elmúlt évtizedek eredményeivel és illúzióival együtt.

A rendszerváltozás után

A látványosan meginduló, de nem eléggé megalapozott felemelkedés a rendszerváltozás után pillanatok alatt kártyavárként omlott össze. A szocializmus alatt is csak a legkevesebb szakértelmet igénylő feladatokra, leginkább segédmunkásként foglalkoztatott cigány származású munkavállalók (a roma férfiak több mint a fele!) váltak először fölöslegessé a

²⁰ Az adatok az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottságának 1984. október 2-i ülésén megtárgyalt jelentéséből származnak In Mezey Barna (szerk.): *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422–1985*. 275. p.

²¹ Uo. 63

²² Részletesen lásd még: Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: *Cigány gyerekek az általános iskolában*. Budapest: Oktatáskutató Intézet – Új Mandátum Könyvkiadó, 2002.

privatizálásra kerülő vállalatoknál. Amíg 1971-ben a – mint láthattuk – munkaképes korú férfi roma népesség körében a foglalkoztatottság 85 százalékos volt (alig eltérően a nem romák 87 százalékatól), 1993 végére ez az arány 29 százalékra csökkent (szemben a nem romák 64 százalékaival).²³ Az alacsony iskolázottságú embereknek, akiket az elmúlt évtizedekben is csak a legkevesebb szakértelmet igénylő feladatokra használtak, reményük sem lehetett arra, hogy sikeresen érvényesüljenek a most már üzleti alapon szerveződő munkaerőpiacon. Ezzel pedig megingott a cigány családok megélhetése, és egyik következményeként a régebben felvett lakásépítési hitelek visszafizetésére képtelenné válva, sorra veszítették el lakásaikat.

A rendszerváltozást követő sokkhatás után az elmúlt években tovább differenciálódott a cigányság. Kialakulóban van egy olyan – egyelőre még szűk – réteg, amely sikeres válaszokat tudott adni az elmúlt évek kihívásaira. Ők leginkább vállalkozóként próbálnak érvényesülni, többen jelentős sikerrel.²⁴ Persze ez csak korlátozott mértékben vonatkozik azokra, akik kényszerből léptek a vállalkozás útjára, ők csak a mindennapi megélhetést tudják biztosítani családjuknak, de még így is kedvezőbb helyzetben vannak, mint a cigányság jelentős része. Vannak olyanok is, akik értelmiségi pályán, közéleti szereplőként találják meg megélhetésüket. A cigány családok jelentős része azonban évtizedekkel ezelőtti szintre süllyedt vissza rövid időn belül, képzetlenségük miatt esélyük sincs munkalehetőségre. Az 1990-es évek első felében a mindennaposra váló oktatási, foglalkoztatási, hatósági és lakhatási diszkrimináció mellett megjelent ötletként a kényszerlakhelyre telepítés gondolata is, valamint a szervezett csoportok által elkövetett támadások, bántalmazások. A rosszul értelmezett szólásszabadság a demokrácia örve alatt felszínre hozta az évtizedek óta lappangó, sok esetben gyűlöletté fajuló ellenszenvet.

Napjainkban

Napjainkban új, a társadalom többségének támogatását élvező megközelítés érvényesül a magyarországi roma közösségek jelenét és jövőjét illetően. Sajnos, ez az új irány, nem tűnik pozitívnak. Ez önmagában még nem is lenne igazán meglepő, hiszen ha csak az elmúlt másfél évszázadra tekintünk vissza, korántsem mondható az, hogy problémamentes lett volna a romák és a nem romák viszonya a magyar társadalomban. Ha ennek okait szeretnénk megérteni, akkor a „későn jövők” fejlődési fáziskésésében, a többségi társadalom őszintén soha fel nem ajánlott és következetesen el nem várt integrációs- asszimilációs „ajánlatának” elmaradásában, valamint a kulturálisan, nyelvileg, történelmileg teljesen eltérő roma csoportok igazi értelmiségi vezetés nélküliségében, és az ebből következő, modernizációs kényszert fel nem ismerő gondolkodásában kellene kutakodnunk. Természetesen egy ilyen mélységű elemzés nem ennek az írásnak a feladata. Enélkül is tudható azonban, hogy az elmúlt évszázadban, az elmaradt modernizáció miatt, időről időre, hol csak a társadalom szűk szegmenségben, hol a pártpolitika szintjén, fellángoltak az ellentétek, és anélkül csillapodtak egy idő után az indulatok, hogy az alapvető problémát, a gazdasági-társadalmi integrációt valami is előmozdította volna. Ezeknek a „rossz” időszakoknak az okai általában a hirtelen kialakuló és a romák nagy tömegeit érintő gazdasági, és ilyenkor újra a felszínre törő modernizációs válságokban kereshetők, amikor a legális jövedelem nélkül maradtak vagy állami gondoskodásra szorultak vagy valamilyen illegális eszközzel tudták csak biztosítani túlélésüket. Ez mindig jelentős társadalmi elégedetlenséget szült a gazdasági válság által

²³ Kemény István: A magyarországi roma (cigány) népességről. *Magyar Tudomány* (1997/6.).

²⁴ Részletesen lásd: Kállai Ernő: Roma vállalkozók 1998-ban. In Kemény István (szerk.): *Cigányok/romák és a láthatatlan gazdaság*. Budapest: AKM–Osiris, 2000. 38–80. p.

érintett más társadalmi csoportokban is, de a romák elleni fellépések, néhány kivételtől eltekintve, megmaradtak a társadalmi kirekesztés és a verbális agresszió szintjén. A válság enyhülése után pedig a gazdaságban hiányként jelentkező, általában a legalacsonyabb színvonalú pozíciókat töltötték be, és ezzel találtak legális munkajövedelmet a roma közösségek tagjai.

Meggyőződésem szerint alapvetően ez a mechanizmus ismétlődik napjainkban is, azzal az eltéréssel, hogy végkimenetelében sokkal radikálisabb társadalmi-politikai fellépésnek vagyunk tanúi. A rendszerváltozásban és a pártpolitikában csalódott, a korrupciótól átszótt, folyamatosan ingatag gazdasági helyzetben lévő magyar társadalom felgerjedt indulatainak első számú célpontjává, mondhatni minden baj okozójává közfelkiáltásszerűen a cigányok váltak. Fél évszázad után újra felbukkanó jelenség az is, hogy politikai párt faji alapon megfogalmazott programja jelentős támogatottságot élvez a társadalomban, és ennek hatására más politikai erők is használni kezdik a „nép hangja” igazságát valló, kirekesztő retorikát. A társadalom strukturális problémáival szembenézni képtelen társadalmi és politikai gondolkodás a legegyszerűbbnek tűnő, de annál veszélyesebb megoldást találta ki az indulatok levezetésére: a bűnbakképzést. Az, hogy ez az út hová vezet, jósolni sem érdemes.

A cigányok létszámának alakulása

A cigányok létszámának alakulását az alábbi táblázat mutatja:²⁵

*A cigányok száma Magyarországon
Erdély és Horvátország nélkül (1780–1830)*

Év	Összlétszám	Letelepedett
1780	43 609	20 629
1781	38 312	11 459
1782	43 778	12 847
1783	30 241	7 647
1809		40 000
1830		30 000

Időről időre felmerült a cigányok összeírásának és letelepítésének gondolata, törvényjavaslatok készültek, de a kérdés megoldása mind a cigányok ellenállása, mind a nem következetesen végrehajtott intézkedések miatt megghiúsult. Fényes Elek számításai szerint 1851-ben 83 769, 1867-ben pedig Erdélyt, Horvátországot, Szlavóniát, és a Határőrvidéket beszámítva 95 500 cigány élt a magyar királyság területén. A 19. század közepétől

²⁵ A közölt adatokat Soós J. H. Schwicker: *Die Zigeuner in Ungarn und Siebenbürgen. Wien u. Teschen 1883. c* művéből idézi (63–70. és 74–89. p.), amelyek pontatlanok, mivel a megyék beküldött adatait nem összesítették. Soós, uo.

Havasalföld és Moldva felől a cigány rabszolga-felszabadítást követően, valamint Erdélyből a vándorló életmódot folytató oláh és beás cigányok további tömegei indultak el Magyarország felé, és ahogy ma mondanák, országszerte „biztonságpolitikai” problémát okoztak. A betelepülési hullám hatására 1850 és 1893 között a Magyarországon élő cigányok száma megkétszereződött. Kemény István a következő adatokat ismerteti:²⁶

A cigány lakosság számának alakulása (1850–1893)

Év	Teljes országterület	Ebből Erdély	%
1850	140 092	78 906	53
1857	143 000		
1873	214 000		
1893	280 000	105 000	37,5

Az 1893. évi összeírás szerint számuk már 280 ezerre tehető. Kemény István becslései szerint a 280 ezer főből a mai országterületen 65-66 ezer cigány élt. A Romániához csatolt területeken kb. 160 ezerre, a mai Szlovákia területén kb. 40-42 ezerre, a Jugoszláviához csatolt területeken pedig kb. 8-10 ezerre tehetjük számukat. Az összeírt cigányok harmada 1850 után érkezett Magyarországra, vagy ezek leszármazottja volt. A mai országterületet figyelembe véve a magyar anyanyelvűek aránya 79,5 százalék, a cigány anyanyelvűeké 10 százalék, a beásoké 4,5 százalék volt, 6 százalékuk pedig a környező országok anyanyelvét beszélte. Erdélyben a cigány anyanyelvűek aránya 42 százalékra, a román (beás) anyanyelvűeké pedig 39 százalékra tehető.²⁷

Magyarországon jelenleg a romák alkotják a legnépesebb kisebbséget. Jelenleg 570-650 ezer főre becsülik a cigányok számát. Az 1990. évi népszámlálás során 142 683 fő, a 2001. évi népszámlálás során 190 046 fő vallott a magát cigány nemzetiségűnek. Ez a szám mintegy negyede a feltételezett roma népességnek. A 15 éven aluli gyerekek száma kétszer akkora, míg a 60 és annál idősebbek aránya egyötöde a teljes népesség azonos korcsoportjához viszonyítva. Jellemző a jóval fiatalabb korösszetétel, és kiemelkedően magas a halálzási arány.

Szervezetrendszer

A cigányság dinamikusan fejlődő kisebbségi önkormányzati rendszerrel, valamint a civil szerveződések és alapítványok kiterjedt hálózatával rendelkezik. Míg 1998. évben 740 cigány kisebbségi önkormányzatban mintegy 3 ezer roma képviselő tevékenykedett, addig 2002. évben az önkormányzati választások során 999 településen választottak cigány kisebbségi önkormányzatot, 4 településen roma polgármestert, valamint 545 roma települési önkormányzati képviselőt.²⁸ A 2006. évben 1100 településen hoztak létre helyi cigány kisebbségi önkormányzatot. A kisebbségi választások során induló és megválasztott képviselők száma a jogszabályi változások során sem csökkent. A választáson 10 287 jelölt indult, a megválasztott elektorok száma összesen 5551 fő, mely 1117 helyi cigány kisebbségi önkormányzatot takar. A két legnagyobb civilszervezet (Lungo Drom 2662 jelölt – 1594 mandátum, MCF Roma Összefogás 2380 jelölt – 1332 mandátum) indíthatott jelöltek az országos önkormányzati választáson. Az Európai Unió Roma Ifjúságáért Egyesület, a Roma

²⁶ Kemény István (szerk.): *A magyarországi romák*. Változó Világ 31. Budapest: Press Publi ca, 2000a. 12. p.

²⁷ Kemény (2000b), 11–25. p.

²⁸ http://www.nemzetpolitika.gov.hu/index.php?main_category=4&action=view_item&item=583.

Polgárjogi Mozgalom, valamint a Cigány Szervezetek Országos Szövetsége szintén jól szerepelt, de a megszerzett mandátumok alapján csak a megyei választások során indíthattak jelölteket, mivel nem szerezték meg az országos indításhoz szükséges 10 százalékot.

A cigány gyermekek óvodai nevelésében a kisebbségi sajátosságok és a romani nyelv megőrzés figyelembevételével végzi tevékenységét a 2000-ben alapított a budapesti Kovács Zoltán Alapítványi Óvoda,²⁹ míg Hosszúpályiban szülői kezdeményezés alapján 2008-ban indították el a cigány nyelvű óvodai nevelést.³⁰ Az Alsószentmártoni Óvodát a Katolikus Egyház tartja fenn, melyben beás nyelvű nevelés folyik.³¹ Edelényben 1994-től működik Alapítványi Óvoda, Általános Iskola és Szakiskola, mely a roma gyermekek és fiatalok személyiségközpontú nevelését tűzte ki célul.³²

Budapesten több, nem önkormányzati fenntartásban működő intézményben folyik cigány tanulók nevelése, képzése. A Talentum Nemzeti Kisebbségi Általános Iskola, Művészeti Iskola, Tánc- és Zeneművészeti Szakiskola és Kollégium, ahol differenciált foglalkozások keretében folyik a roma fiatalok nevelése és oktatása. Az intézmény – a Fővárosi Önkormányzattal kötött közoktatási megállapodás keretében – a többszörösen hátrányos helyzetű roma fiatalok számára a zenei tanulmányok szakiskolai szintű elsajátítását teszi lehetővé.³³ 1993-ban alapították a Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Szakiskolát, melynek célja olyan 14-25 éves korú fiatalok 2 éves képzése, akik nem rendelkeznek semminemű szakképzéssel, illetve nem vettek részt középfokú oktatásban.³⁴

A Dr. Hegedűs T. András Alapítványi Középiskola, Szakiskola és Kollégium Szolnokon működik. Az iskola célja a középiskolából kimaradó, jelentős szociális hátránnyal, általános és szakirányú műveltség hiányával rendelkező cigány és nem cigány fiatalok szakképesítéshez juttatása.³⁵ A pécsi Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium Magyarország és Európa első roma nemzetiségi érettségit adó intézménye, melyet a Kormány, roma értelmiségiek és magánszemélyek hoztak létre 1994-ben.³⁶ A Romaversitas – Láthatatlan kollégium 1996-ban kezdte meg működését a Roma Polgárjogi Alapítvány kezdeményezésére. 2001-től önálló alapítványként működik, melynek eredményeképpen a hallgatók mentori segítséget kapnak a különböző egyetemi, főiskolai szakokon történő diploma megszerzéséhez.³⁷ A hátrányos helyzetű, különösen roma felnőttek integrációjának elősegítése érdekében kormányzati segítséggel Miskolcon indították el a „Digitális középiskola” projektet, amely a magyar oktatási palettán a levelező oktatás egy új, sajátos, on-line formáját alakította ki.³⁸ Az elmúlt évek egyik legfontosabb eredménye a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának romani és beás nyelvekre történő kiterjesztése volt, melyet az Országgyűlés a 2008. évi XLIII. törvényben elfogadott, a törvény kihirdetésére 2008. június 27-én került sor.

Kulturális élet

²⁹ <http://www.adhat.hu/szerv/egyszerv/57975.html>.

³⁰ <http://hpalyiovi.hupont.hu/6/cigany-nemzetisegi-ovoda>.

³¹ <http://www.parbeszed.com/main.php?folderID=2261&articleID=9208&ctag=articlelist&iid=1>.

³² <http://www.romaweb.hu/romaweb/cikk.jsp?p=446>.

³³ http://fi.delio.hu/nevjegyek/intezmenyek/jazz_vilagzene/talentum_muveszeti_iskola_.

³⁴ <http://www.romapont.hu/partnereink/kalyi-jag-roma-muveszeti-egyesulet.html>.

³⁵ http://www.htszakiskola.hu/images/Document/iskola_doc/iohta_alapito.pdf.

³⁶ <http://gandhi.dravanet.hu/regi/>.

³⁷ <http://www.romaversitas.hu/magyar/magunkrol.html>.

³⁸ <http://www.digitaliskozepiskola.hu/dk/index.html>.

Országos Kisebbségi Kulturális és Foglalkoztatási Módszertani Intézményhálózat feladata elsősorban – a cigány lakosság, a civilszervezetek és a kisebbségi önkormányzatok részére biztosított széles körű szolgáltatásai révén – oktatási, kulturális, informatikai, közösségfejlesztő és antidiszkriminációs elemeket tartalmazó fejlesztési programok elindítása, valamint a munkaerő-piaci reintegráció elősegítése. A hálózat létrehozásához és működéséhez szükséges forrást a kisebbségi intézményi keret, az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, a Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium, illetve a Megyei Munkaügyi szervezetek biztosították. Az Országos Cigány Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóhely 2005-ben nyitott a meg kapuit az Országos Cigány Önkormányzat székházában. Feladata az európai cigányság történelmi, irodalmi, néprajzi, zenei, képzőművészeti; kulturális értékeinek összegyűjtése, megmentése és bemutatása.

Az elmúlt években több sikeres országos és helyi képzőművészeti bemutató kiállítás lebonyolítására került sor.³⁹ Az Országos Roma Könyvtár Levél- és Dokumentumtár mint az országos önkormányzat épületében működő intézmény tevékenysége a romákról szóló tudományos, statisztikai, demográfiai adatok összegyűjtése, rendszerezése és feldolgozása, valamint egy romológiai szakkönyvtár felállítása. A dokumentációs részleg több kisebb ún. „alrészlegre” oszlik kutatási, illetve gyűjtési témák szerint: az egyik nagy téma a történelmi kutatás és dokumentációs részleg 1945-től napjainkig, a másik terület néprajzi, muzeológiai gyűjtések dokumentálása.⁴⁰ A roma kisebbség írott sajtójának megjelenítését a Kisebbségekért Közalapítvány támogatja. Az elmúlt években 5 roma lap támogatására (*Lungo Drom, Világunk, Amaro Drom, Kethano Drom, Glinda*) 2007-ben 24 620 000 Ft, 2008-ban 35 328 000 Ft-ot, míg 2009-ben 24 056 064 Ft-ot – éves laptámogatási keretének 11–12 százalékát fordította. Minden roma lap rendelkezik internetes honlappal is. A helyi kisebbségi média és kábeltelevíziós kisebbségi műsorok működtetésére és készítésére évente 8 roma pályázatot támogattak, 2009. évre azonban forrás hiányában ezt a pályázatot nem hirdette meg a Közalapítvány. A közszolgálati Magyar Televízióban sugárzott „Cigány magazin” című műsor időtartama 26 perc, a Magyar Televízió havonta 52 perces adásidővel sugározza a „Roma fórum” című műsort. Ezeket kiegészítik a nemzetiségekről célzottan a magyar nyelvű nézőkhöz szóló magazinműsorok, így a kéthetente 52, illetve 26 perces műsoridőben jelentkező „Együtt ” című magyar nyelvű televíziós programok.

A Magyar Rádióban a cigányoknak készült műsorszám a kultúra, a néprajz mellett az emberi jogokkal, a politikai kérdésekkel is rendszeresen foglalkozik. A műsor kiemelt célja a cigánysághoz kapcsolódó előítéletek feloldása. A roma kisebbségnek 2008 tavaszán kezdődött meg egy kibővített roma sáv előkészítése az MR4 csatornán. A napi egy órára növelt műsoridőben a magyar mellett beás és lovári nyelvű műsorok is megjelennek. A Roma Produkciós Iroda Alapítvány együtt működésével elindult az MR roma gyakornoki programja. A program keretében egy éven át három roma újságíró-gyakornokot foglalkoztatnak az MR1 Kossuth Rádióban és az MR4-en. A legsikeresebb fiatal a gyakornoki időszak után státuszt kaphat a Magyar Rádióban.

Az információs csatornák fejlődésének köszönhetően, több internetes honlap működik, mely egyre inkább átveszi a romákról és romáknak szóló információs csatorna szerepét. Kormányzati portálként a Szociális és Munkaügyi Minisztérium fenntartásában működik a www.romaweb.hu, míg roma fiatalok által működtetett a www.romnet.hu honlap. Az Országos Cigány Önkormányzat tájékoztató honlapja a www.oco.hu, míg az Önkormányzat intézménye, az Országos Roma Média és Információs Központ alapította a

³⁹ <http://kisebbssegek.bmknet.hu/index.php?id=439>.

⁴⁰ <http://kisebbssegek.bmknet.hu/index.php?id=439>.

www.rominfo.org honlapot. Civil kezdeményezésben valósult meg a C-PRESS Hírügynökség által szerkesztett honlap, mely a www.c-press.hu honlapon érhető el. A Rádió C Kisebbségi Műsorszolgáltató Kht. a Budapesten és vonzáskörzetében élők részére sugározza műsorát. Műsorszolgáltató jogosultságát az ORTT 2007-ben pályázat nélkül 5 évre megújította, így 2013-ig kaptak frekvenciát.

A cigányság dinamikusan fejlődő civil szerveződések és alapítványok kiterjedt hálózatával rendelkezik, ezek száma napjainkban több mint 500-ra tehető. Az egyesületek munkáját a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány és az OGY Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottsága, a Nemzeti Civil Alap és az Oktatási és Kulturális Minisztérium működési költségekre és programokra adott támogatása biztosítja. Az Országgyűlés a roma civilszervezetek részére 2008. évben 137 szervezetnek 41 millió Ft-ot, míg 2009-ben 148 szervezet számára 42,5 millió Ft működési támogatást biztosított. A legnagyobb összegű támogatás 8-900 000 Ft volt, melyben az Európai Unió Roma Ifjúságáért Egyesület, a Dél-Somogyi Cigányok Közhasznú Szervezete, az „Eötvös József” Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság, a Garabonci Cigányokért Egyesület, és a Nógrád Megyei Cigány Képviselők és Szószólók Szövetsége részesült. A Nemzeti Civil Alap pályázataiban 2008. évben 74 roma szervezet részére 44 211 697 Ft, míg 2009 évben 88 szervezetnek 42 914 320 Ft támogatást biztosított.

A magyarországi romák nemzetközi kapcsolatai

A cigányság nem rendelkezik anyaországgal, amely kulturálisan és anyagilag támogatná. Roma értelmiségiek 1971-ben Londonban alakították meg a Roma Világkongresszust. 2004-ben jött létre a legnagyobb nemzetközi roma szerveződés az Európai Romák és Utazók Fóruma (ERTF), amelyet európai roma szervezetek, az Európa Tanács intézményei, valamint több mint 40 ország kormányainak tárgyalásai mentén hoztak létre. A Fórum különleges Együtt működői Megállapodással bír az Európa Tanáccsal, amelynek így különleges státuszú tanácsadói partnere a roma közösségeket érintő irányelvek kialakítása, és programok kidolgozása során. Az ERTF együtt működik az ENSZ, az Európai Parlament, az Európai Bizottság, az EBESZ és az Európa Tanács intézményeivel. Célja, hogy biztosítsa a romák és utazók alapvető jogainak eredményes gyakorlását, megóvja őket a rasszizmustól és a diszkriminációtól, és hogy elősegítse integrációjukat azokban az országokban, amelyekben élnek. A Fórum fő feladata, hogy véleményeket és javaslatokat tegyen az európai döntéshozó szervezeteknek nemzetközi, országos, regionális, vagy helyi szinten, azzal a céllal, hogy a döntési folyamatokra hatással legyen. Hazánk 3 fővel képviselteti magát a szervezetben. 2003 márciusában, két holland alapítvány anyagi támogatásával, nem uniós szervezetként Brüsszelben megkezdte munkáját az Európai Roma Információs Iroda (ERIO). Az iroda összekötő szerepet tölt be a roma és a nemzetközi szervezetek között, elsősorban az uniós intézményeknek, a Bizottságnak és a Parlamentnek, és egyéb nemzetközi szervezeteknek kíván információt szolgáltatni a tagállamokban és a tagjelölt államokban élő romák emberi jogi, közéleti, szociális és gazdasági helyzetéről.